

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

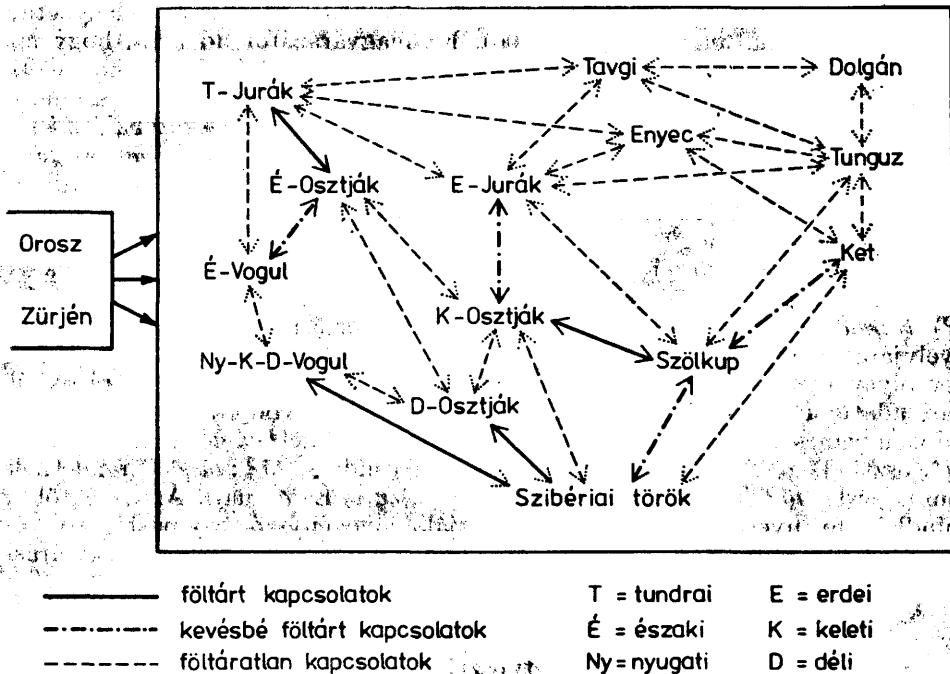
Nyelvi kontaktusok Északnyugat-Szibériában

A szamojéd és osztják nyelvek, nyelvjárások Sprachbund-jelenségeit a közelmúltban tárgyalta H. KATZ (Generative Phonologie und phonologische Sprachbünde des Ostjakischen und Samojedischen. München 1975), aki említett monográfiájában hat olyan fonológiai izoglosszát mutatott ki, amely az osztják—jurákszamojéd—szölkup nyelvterületet egységesen körülöleli és sem univerzálénak, sem quasi-univerzálénak nem tekinthető. E hat szignifikáns Sprachbund-jelenség a következő: a *j*, a bilabiális *w*, az *ń* és *ŋ* (tehát a 4 tagú nazális sor), az *e* megléte, valamint a mássalhangzó-rendszerben a [high] jegy szerepe (azaz a palatalizált — nem palatalizált mássalhangzók szembenállása). Katz észrevételét kiegészíthetjük azzal, hogy e fonológiai jellemzők megtalálhatók általában a vogul, enyec (jeneszeji szamojéd), nganaszan (tavgi) ket, jukagir, jakut, dolgán, tunguz, lamut, csukcs, korják, aljutor, kerek, kamcsadál, gilják, nanaj (gold) és ázsiai eszkimó nyelvekben is. Kivételként említendő az *e* hiánya az aljutorban, kerekben, eszkimóban, a palatalizált mássalhangzó (s így többek között az *ń*) hiánya a csukcsban, a *w* hiánya a ketben és tavgiban. Vagyis: a gyér, kis számú kivételtől eltekintve e hat fonológiai vonás az egész észak-szibériai nyelvi area jellemzőjének is tekinthető.

Az egész Észak-Szibériát behálózó, vagy annak majdnem minden nyelvére kiterjedő areális affinitásokra persze nemcsak a fonológia területéről említhetnénk példát. Nemrég alkalmam volt kimutatni, hogy a névszók predikatív ragozása (jobbára igei személyragok felhasználásával) a jurák, enyec, tavgi, szölkup, szamojéd nyelveken kívül a ketben, jugakirban, csukcsban, aljutorban, korjákban, kerekben, sőt bizonyos mértékig az eszkimóban, giljákban, tunguzban, lamutban, nanajban, jakutban, csulimi tatárban (de egyéb szibériai török nyelvekben is), finnugor részről pedig (az európai finnugor nyelveket nem számítva) a vogulban és osztjákban is megvan (HAJDÚ: ALH 25 [1975]). Hasonlóképpen egész Észak-Eurázián végigkövethető az a morfológiai kategória, amit jobb híján konnektív-reciprok képzőnek nevezünk el (a szamojéd, obi-ugor, tunguz, csukcs-kamcsadál, jukagir, gilják nyelvekben, l. HAJDÚ, Samojedologische Schriften). Az egész övezetre jellemző azután a tranzitív-determinált (tárgyas) igeragozás (ez ugyan a jakutból hiányzik), az infinitívusnak az egyéb igenevekkel egybemosódó bizonytalan kategóriája (vagy hiánya, ill. másodlagossága: pl. obi-ugor, szamojéd, csukcs-kamcsadál, eszkimó, gilják, jukagir, ket), legalábbis részben pedig még a névszók birtokos személyragozása (obi-ugor, szamojéd, jugagir ket, tunguz, lamut, jakut, dolgán, eszkimó) és a többes szám mellett a duális szám-kategória megőrzése (obi-ugor, szamojéd, eszkimó, korják, aljutor).

Hasonló makroareális vonásokkal valószínűleg még jelentősen gyarapíthatnánk azt a leltárt, amely az észak-szibériai nyelvi szövetség legfontosabb paramétereit tartalmazza. Még inkább állítható ez a kisebb területű s csupán a két obi-ugor (vogul és osztják), valamint a két szamojéd (jurák és szölkup) nyelvet magába foglaló északnyugat-szibériai areálra, melynek nyelvei egymás között jóval több hasonló vonást mutatnak. (Az északnyugat-szibériai area nyelvei között szándékosan nem említettük a csupán marginálisan ide tartozó, de más nyelvi szövetséghez is kapcsolódó enyec, tavgi szamojéd, ket és csulimi török nyelvet). Az obi-ugor és a szamojéd nyelvek közötti szorosabb szálak persze nemcsak a nyelvföldrajzi körülményeknek tulajdoníthatók, hanem nagy részük a közöttük kimutatott genetikai rokonság következménye, vagyis a hajdani közös uráli alapnyelvből örökölt, megtartott sajátosság. Külön feladat volna megvizsgálni, hogy a közös hátterű (uráli alapnyelvből származó) nyelvi jelenségek fennmaradása e nyelvekben mennyiben volt függvénye az azonos nyelvi környezetnek és az ebből eredő interferenciának. Az ilyen vizsgálatok megbízható módszerei csak most kezdenek kialakulni (HELMISZKI 1979). Viszont aránylag nagy valószínűséggel el tudjuk választani egymástól e nyelvekben a genetikai rokonságból származó és az areális kontaktusokkal magyarázható egyezéseket, hasonlóságokat. Bizonyára areális kölcsönhatás eredménye lehet, hogy pl. a konnektív-reciprok képző után mind az obi-ugor, mind a szamojéd nyelvekben egészen közönséges a duális vagy többes jel kitétele, hogy az igeidő kifejezésében nagy változatosság nincsen, hogy olykor a jelenidő is speciális jellel van megjelölve, hogy az ige ragozásában új igemódnak, az auditívusnak a kibontakozását figyelhetjük meg, vagy hogy valamennyi itteni nyelvben a 2. személy jelölésében szerephez jut a (korábban ugor és permi sajátosságnak tartott) *-n elem. Még meglepőbb affinizálódások tapasztalhatók azután az északnyugat-szibériai zónán belüli kisebb mikroareák nyelvjárásai között: pl. az északi osztják, északi vogul és tundrai jurák egyfelől, a keleti-osztják és erdei jurák másfelől ad erre jó példákat (pl. egyes magánhangzók esetében nyiltabbá válási tendenciát és az *a* frekvenciájának növekedését figyelhetjük meg, másutt — keleten — a meta-fónia és a zöngétlen, spirantikus, laterális *L* meglétét).

E nyelvek szerkezetét és hangrendszerét érintő kérdéseket pusztán utalásszerűen említjük itt és a továbbiakban az északnyugat-szibériai nyelvek kölcsönös kapcsolatait a szókölcsönzéseken szeretnénk bemutatni, nem rekesztve ki e vizsgálatból az areát körülölelő, kulturális, gazdasági és társadalmi szempontból domináns nyelveket (orosz, zürjén, török), de a marginálisabb helyzetű kisebb-nagyobb érintkező nyelveket (enyec, tavgi, ket, dolgán, tunguz) sem. E nyelvek kimutatott lexikális kapcsolatainak fő irányait, jellegét a táblázat ábrázolja, ahol a nyelveket a földrajzi elhelyezkedésükre utaló skémában tüntettük fel. A 30 000 fős jurák nyelv elterjedési zónája kb. kétezer km kiterjedésű: ennek ellenére nyelvjárásai tagoltsága szinte minimális. Voltaképpen csak két nagyobb nyelvjárásról beszélhetünk: a Középső Ob—Agan és Pur folyók közében megtelepedett, vadász és halász erdei jurákokról és tőlük északra, a ligetes tundrán és a tundravídedéken nomadizáló réntenyésztő tundrai jurákokról. Ez utóbbiak az Urál-hegységtől nyugatra fekvő Kanin-félszigettől terjeszkednek keleti irányban egészen a Jeniszej torkolatvidékéig s e hosszúra nyúlt övezeten elég szoros érintkezésben vannak az osztjakok (és vogulok) északi csoportjaival, egyes helyeken zürjénekkel, oroszokkal és enyeccekkel. Az erdei jurákok kis tömbje pedig az osztjá-

kok keleti csoportjaival és a szölkupokkal (valamint enyecekkel) áll kapcsolatban. A két jurák nyelvjárás ma már egymástól izolálódott. Mindeme körülményeknek természetesen konkrét következményei nyomon követhetők a szókészletben.

W. STEINITZ az obi-ugor nyelvekben kb. 120 jurák jövevényszót mutatott ki (UAJb. 31). Ezek megoszlása azonban egyenetlen: a vogulban pl. alig 30 mutatható ki közülük, az osztjákban viszont szinte mind megvan (pontosabban: 112¹) s ennek az egyenlőtlenségnek csak kisebb részben lehet az oka az, hogy a vogul szókészletet nem ismerjük olyan jól, mint az osztjákot. Jobbára inkább az érintkezési intenzitás különbségeiből adódik ez az aránytalan megoszlás. Emellett az is feltűnik, hogy mindkét nyelvnek főleg az északi nyelvjárásaiban mutathatók ki a jurák elemek, s ezeknek nagy része a rénszarvas tenyésztésével és a tundrai életmóddal kapcsolatos kifejezés. Persze ez a viszony kölesönös: a tundrai jurákban nagyjából hasonló mennyiségű obi-ugor (zömmel osztják) jövevényszó van. A jurák nyelv obi-ugor elemei ugyan még feldolgozatlanok, de annyi máris elmondható róluk, hogy igen sok kultúrshó akad közöttük, s ezeknek tekintélyes része az osztjákban is idegen (zürjén, orosz vagy török) eredetű. A (tundrai) jurák és obi-ugor nyelvi kapcsolatok legfontosabb társadalmi háttere pedig az, hogy az Ob torkolatvidékén és a Jamal-félsziget lábánál meglehetősen jelentős kétnyelvű eljurákosított osztják lakosság él és hogy az osztjákok (bizonyos mértékig a vogulok) körében régebben gyakori volt a munkavállalás jurák réntenyésztőknél, a vegyes házasság jurákokkal pedig egyre inkább terjedő jelenség.

¹ Ez a szám valószínűleg növelhető: HONTI LÁSZLÓnak még 72 jurák jövevényszót sikerült kimutatni az osztjákban (HONTI: NyK 80) igaz, hogy bilingvis-gyanús obdorszki forrásból.

Az eredeti jurák nyelvsziget — mint mondtuk — izolált helyzetű, beszélőinek száma alacsony (kb. 1000). Ez magyarázatot ad arra, hogy az erdei jurák jelentős mértékben nem hatott a szomszédságában lakó keleti osztyákokra. A fordított keleti osztyák → erdei jurák hatás viszont számottevő: oly fontos szavak, mint *lāw* 'ló', *ŋāsniŋ* 'bárány', *kor* 'kályha', *ŋienŋk* 'rossz szellem', *pārŋām* 'rendes', *poskān* 'puska', *kum* 'kamra', *ŋisān* 'asztal', *janŋkal* 'egér', *mātāek* 'szappan', *nepak* 'papír' stb. osztyák származásúak.

A jurák-szamojéd osztyák jövevény-elemeit tovább vizsgálgatva megállapítható azután, hogy ezeknek egy része régebbi átvétel lehet, mert mind a tundrai, mind az erdei jurákban megtalálható és egyéb nyelvi tények is régibb átvételre utalnak. Pl. a tundrai jurák *tubajewa* 'tölgy' ~ erdei jurák (P) *tupadema* *ŋea* 'egy ismeretlen fa neve' forrásaként egyetlen osztyák nyelvjárási alak sem adható meg, azonban nyilván hangátvétellel keletkezett egy olyan osztyák formából, mint amilyenre a déli osztyák nyelvjárásokból van adatunk (KT 1007: *tubowoj*, *tupowoj* 'tölgy'). Hangtani szempontból ítélve ugyancsak régi eredetű lehet a tundrai *xacē*², erdei *kašea*² 'alig, majdnem' (vö. oszty. D *xāl*, K *kač*, É *čas* ua.), vagy a tundrai **tā*²: *tāŋeš* 'rendesnek lenni', erdei *tā*² 'rendes' (vö. osztyD *tōŋ3*, Szurg É *tōŋ* ua.). Ám a legtöbb, mindkét fő nyelvjárásból adatolt osztyák jövevénytől egymástól többé-kevésbé független, párhuzamos átvétel, melyeknek az osztyák nyelvjárási forrása is nagy biztonsággal kimutatható:

- 'kereszt': tundrai *ŋerna*, *ŋerne* < északi oszty (0) *perna*,
erdei *ŋirnä* < keleti oszty (VVj.) *pirnä*
- 'disznó': tundrai *poraš* < északi oszty *poroš*,
erdei *pošas* < keleti oszty (VVj.) *poras*
- 'csapdapecek': tundrai *pukla* < északi oszty *pökla*
erdei *pūxul'i* < keleti oszty *pökali*
- 'tatár': tundrai *xadān* < északi oszty (0) *xadan*
erdei (P) *katāndā*, (Lj.) *katadeā*² (PlurN) < keleti oszty *kataŋ*
(PlurN: **kataŋt-*), stb.

A párhuzamos kölcsönzéseknek másféle esete az, amikor ugyanazon fogalom megnevezésére a tundrai és az erdei jurák más-más szót vett át az osztyákból (vagy esetleg az egyik az osztyákból, a másik az oroszból vagy egyéb nyelvből):

- 'merítőkanál': tundrai *ŋalku* < északi oszty. *ŋali*,
erdei *ŋomŋ* < vö. oszty. Kaz. *ombi*,
- 'szappan': tundrai *laššek* < északi oszty. *laššex*,
erdei *mātāek* < keleti oszty. *majtik*,
- 'bárány': tundrai *ŋowče* < orosz *osya*,
erdei *ŋāsniŋ* < keleti oszty. *ačŋi* Kaz *ošŋi*,
- 'ló': tundrai *juno* < ótörök **juntV*,
erdei *lāw* < oszty. *low*, *law* stb.

Mindkét jurák nyelvjárás osztyák jövevénytől között nem jelentéktelen a végső soron zürjén eredetűeknek a száma (pl. a *poskān*, *ŋisān*, *mātāek*, *nepak*, *ŋerna*, *pošas* stb.) és ezek mellett a közvetlen zürjén jövevényelemek száma is figyelemreméltó: ez a közvetlen zürjén hatás azonban a tundrai (s

főleg a nyugati) nyelvjárásokban jelentkeznek. A jurák nyelv osztják (vö. HONTI NyK 80) és zürjén jövevényszórétege sajnos feldolgozatlan, így szám-szerű adatok velük kapcsolatban nem adhatók. Ami viszont az északi zürjén nyelvjárások jurák átvételeit illeti, ezek száma RÉDEI kutatásai szerint (ALH 13) közel jár a 100-hoz s főleg a réntartással és a tundrai pásztoréletmóddal kapcsolatos fogalomkörre korlátozódnak.

Művelődéstörténeti szempontból persze nemcsak az a fontos, hogy a szibériai — szamojéd típusú — réntartás terminológiája a környező nyelvekben jurák eredetű, hanem az is, hogy igen jelentős szerepe volt a zürjén nyelvnek (az orosz mellett) bizonyos művelődési szavak terjesztésében Északnyugat-Szibériában: a zürjén eredetű szavak száma a vogulban és az osztjákban mintegy 400—400-ra tehető (RÉDEI, Die syrjänischen Lehnwörter im Wogulischen; FOKOS-FUCHS: NyK 55, ALH 3, ill. TOIVONEN: FUF 32). A zürjén nyelv osztják és vogul elemeinek száma viszont elenyésző.

A speciális nehézségek miatt kevésbé, ill. módszeresen egyáltalán nem kutatták pl. a vogul és osztják egymás közötti kölcsönzéseit, noha néhány szó esetében alkalmilag rámutattak ilyen esetekre (pl. a vogul medvekultusz nyelvben szép számmal akadnak osztják eredetű szavak és viszont, l. BAKRÓ—NAGY, Die Sprache des Bärenkultes im Obugrischen), aki mintegy 40—50 medve-terminust említ az obi-ugor nyelvekben, mint egymástól kölcsönzött elemet, zömük mégis vog. ← osztj. kölcsönzési irányt mutat), s hasonlóképpen felderítetlen a tundrai és erdei jurák esetleges kapcsolatainak dolga. Az érintkezés persze egyre nehezebb az utóbbiak között, hiszen a két nyelvjárást 100—200 km-es lakatlan zóna választja el egymástól s így legfeljebb a Poluj forrásvidékén, a Nadym középső folyásánál és az Alsó-Pur-nál van lehetőségük esetleges kapcsolatokra (l. VERBOV, Dialekt lesnyh nencev.) Ám kétségtelenül tudnak egymásról, erre mutat többek között a tundrai *pādan xāsawa* 'erdei jurák', ill. erdei *wi nieseä* 'tundrai jurák' és *ñinl tel ~ ñilil tel* 'ua' (szó szerint: 'erdei ember', ill. 'tundrai ember' és 'alsó lakó') etnonim. Lényegében szintén alig tudjuk kimutatni a jurák és enyec, a jurák és nganaszan, az enyec és nganaszan és általában az északi szamojéd nyelveknek a szölkuppal — az egyetlen élő déli szamojéd nyelvvel — való és egymás közötti kapcsolatát, holott ilyeneknek kell (vagy kellett) lenniük. Az utóbb említett szölkup nyelv jövevény elemeit egyébként is hiányosan ismerjük, aminek fő oka az, hogy e nyelv szókészletét csak régi és hiányos szójegyzékek őrzik. Tudjuk ugyan, hogy a szölkupban igen jelentős régtől tartó török hatással kell számolnunk, s hogy helyenként igen nagy szerephez jut a ket (sőt bizonyos mértékig a tunguz) hatás, de ezek tüzetesen felderítve sajnos nincsenek. Újabbán a szölkup nyelv osztják (közelebből: keleti osztják) jövevényszavait próbálta összegyűjteni RÉDEI (kb. 35—40 szót sikerült kimutatnia: NyK 74) és a fordított irányú szölkup → osztják (keleti osztják) szókölcönzéseket is leltározta STEINITZ (mintegy két tucat szót: ALH 13).

Északnyugat-Szibéria nyelveiben persze a legjelentősebb az évszázadok óta (kb. a 14—15. sz. óta) tartó orosz hatás. A kis északi nyelvek hangrendszeréhez idomult régebbi orosz jövevényszók száma pl. a vogulban 600—700, s a többi nyelvben sem kisebb (vö. KÁLMÁN, Die russischen Lehnwörter im Wogulischen), ha azonban a mai társadalmi élet szókincsének a szovjet korszakbeli elemeit is tekintetbe vesszük, akkor ez a szám akár megnégyszereződhet. Az obi-ugor és szamojéd nyelvekből az oroszba átkerült szavak mennyisége várhatólag nem túl nagy: így pl. az orosz nyelv osztják elemeinek a száma

kb. 70, s ezeknek legnagyobb része az oroszban nyelvjárási szó (I. STEINITZ: ZschrftSlav. 5; KÁLMÁN: ALH 1), a jurákból átvett szavak nincsenek feldolgozva (legfeljebb RÉDEI: Studia Slavica 12), de bizonyára akad egy pár tucat s köztük olyan is van, amely az oroszon keresztül a nyugati nyelvekben is elterjedt. Ilyen pl. az angol *parka* 'skin jacket with hood attached, worn by Eskimos; similar garment worn by mountaineers etc.' (COD 6th ed.), vagyis: 'csuklyás katonai zubbony; csuklyával ellátott vízhatlan sportkabát', amely az orosz *napka* 'téli felsőbunda' szóból származik. Ez a messzi vándorútra eredt szó pedig — egyesek szerint zürjén közvetítéssel, de mások szerint közvetlenül — a közszamojéd eredetű jurák *pārka* 'rénbőrből készült, díszített férfibunda' elnevezésből származtatható.

Az obi-ugor nyelvek török elemeit többen is vizsgálták (KANNISTO: FUF 17; PAASONEN: FUF 2; TOIVONEN: JSFOu. 52 és FOKOS: i.m.): a vogulból kb. 550—600, az osztjából 250—300 török jövevényszót mutattak ki, amelyek a 14. század óta kerültek átvételre, s a kapcsolatok az obi-ugor és szibériai török nyelvek között helyenként oly szorosak voltak, hogy az osztjákok és vogulok déli lakóterületein kétnyelvűséghez, majd a teljes eltörökösödéshez vezettek. A juráknak és a szölkupnak a török elemei sajnos nincsenek eléggé feltárva, noha a török hatás e nyelvekben — és főleg a szölkupban — jóval sorsdöntőbb szerepű volt, mint ahogy azt a konkrétan kimutatott jövevényszavak számadatai tükrözik (MÁRK: NéprNyt. 19—20). A szamojédság és török nyelvek között már az időszámításunk kezdetétől fogva (vagy ezt megelőző időkből is) számolunk kapcsolatokkal (JANHUNEN: MSFOu. 158, JOKI: MSFOu. 103, SO 47, RÓNA-TAS: CQIFU 3), melyek a szölkupok esetében az egész nép történetét végigkísérték s a déli szölkupok között teljes eltörökösödéshez vezettek (pl. a Csulim vidékén). Ez az egész kérdéskomplexum azonban — főleg a Tomszokban és Novoszibirszkben őrzött nagy mennyiségű szölkup szóanyag publikálása után — monografikus feldolgozásra vár.

A tunguz jövevényszavak problémájával legutóbb — osztják vonatkozásban — FUTAKY foglalkozott (Die tungusischen Lehnwörter im Ostjakischen), s bár részleteredményei nem minden esetben megnyugtatók, a kutatás irányát voltaképpen helyesen jelölte ki, s hasonló vizsgálat a tunguz jövevényszavak felderítésére más nyugatszibériai nyelvekkel kapcsolatban is kezdeményezhető (előreláthatólag a legtöbb tunguz jövevényszó a szölkupban, enyechben és tavgiban lesz található).

Íráni hatás e nyelvekben már nem érvényesül. Történetük során azonban közvetve-közvetlenül (délibb lakóhelyeken) kapcsolatba kerültek iráni nyelvekkel: az obi-ugor nyelvek iráni elemeinek KOBENCHY szentelt külön monográfiát (Iranische Lehnwörter in den obugrischen Sprachen).

Az előadottak érzékeltethetik, hogy sok részlet vár tisztázásra az északnyugat-szibériai nyelvek jövevényszavainak föl kutatásában. A korszerű szótárak hiányából adódó nehézségekhez sajnos több olyan tényező járul, amely akadály a kutatásnak. Ezek közül elegendő talán mindössze egyre utalnunk, arra nevezetesen, hogy Északnyugat-Szibéria népei között több helyütt meglehetősen általános a kétnyelvűség s ez a szavak áramlásához kedvező feltételeket teremt. A tarka nyelvi térkép miatt azután sok szó hatalmas vándorutat tesz meg és előfordul, hogy a szó végső forrása megállapítható ugyan, de tovaterjedésének bonyolult útja nem mindig követhető nyomon lépésről lépésre. Egy ilyen vándorszó a 'felsőbunda' jelentésű osztjé *kuwás*, Szurg. *кōηās*, vogÉ *kuwás*, *kūs*, erdei jurák *kumäes*, orosz *зуб* és nyelv-

járás *кумыш*. Ezek kétségtelenül összefüggenek egymással, de az átvételek körülményei eléggé tisztázatlanok: valószínű mégis, hogy a szó az osztjából terjedt el. A kettős orosz átvétel körülményei azonban vitatottak: főleg a nyelvjárási *кумыш*-sal kapcsolatban vitatható, hogy az erdei jurákból származik-e, vagy az osztjából (a szurgutiból). A választól függően persze az erdei jurák szó eredete is bizonytalan. Ugyanilyen nehéz megmondani pl. a vogul *нан* és a jurák *нан* ('kenyér') szóról, hogy vajon közvetlenül a zürjénből származnak-e, vagy pedig osztják közvetítéssel kerültek átvételre (e szó még több szibériai nyelvben megvan és végső soron iráni eredetű). Számos hasonló eset volna még idézhető, amelyekből egy újabb tanulság is adódik, az nevezetesen, hogy az efféle vándorszavakat sosem szabad két nyelv egymás közötti viszonyában vizsgálni, hanem a tovaterjedésük zónájába eső valamennyi nyelv adatainak ismeretében kell róluk véleményt nyilvánítani (vö. orosz *пыжьян* 'Coregonus lavaretus pidschian; szibériai nagy maréna' ~ osztjNi. *pišjan* < vogÉ *pišjan*, ahol: or. ← osztj, osztj. ← vog. vagy zrj., vagy obi-ugor ← zrj. ? l. STEINITZ: ZschrftSlaw. 5).

E rövid áttekintés Északnyugat-Szibéria sokféle nyelvi kapcsolataira próbált reávilágítani s ezek a kapcsolatok adják a hátterét a kultúra egyéb területein megfigyelhető rokon vonásoknak, hatásoknak. A szamojédoknak (mindenekelőtt a jurákoknak) pl. nagy kulturális és gazdasági szerepe lehetett e vidéken a legeltetési réntartás terjesztésében. Ők adták át ezt a termelési módot a voguloknak, osztjákoknak, zürjéneknek (esetleg más népeknek is), de a szubartikus vadász- és halász életmód kialakításában is számolni kell velük. Sőt, a jurákok a folklór terén is hatottak szomszédaikra, bár sem a táncot nem művelik és — a sárándob kivételével — egyetlen hangszer sem ismernek. Epikus énekeik mégis nevezetesek s jellegzetességeik még a zürjén folklórban is élénk kerülnek, nem is szólva az enyec és tavgi epikus énekek jurák hatásairól. S noha vokális énekmodjuk és stílusuk különbözik az obi-ugorokétól vagy szölkupokétól, az epikai hagyomány szűzséinek, motívumainak és a bennük tükröződő mitológiai elképzeléseknek hasonlóságaiban is megeljük azon sajátosságokat, amelyek a nyelvi jelenségekkel együtt egy-egy areális keretbe foglalják Északnyugat-Szibéria népeit.

HAJDÚ PÉTER

Irodalom

- AHLQVIST, AUGUST, Über die Kulturwörter der obischugrischen Sprachen. JSFOu. 8 (1890): 1—22.
- BALANDIN, A. N., Russkie elementy v obsko-ugorskih jazykah. Leningrád 1949.
- SZ. BAKRÓ-NAGY, MARIANNE, Die Sprache des Bärenkultes im Obugrischen. (Bibliotheca Uralica 4.) Budapest 1979.
- BÖHNKE, LISELOTTE, Die russischen Lehnwörter in der ostjakischen Sprache. (Kézirat) Berlin 1960.
- DONNER, KAI, Zu den ältesten Berührungen zwischen Samojeden und Türken. JSFOu. 50/1 (1924): 1—42.
- DONNER, KAI, Über das Alter der ostjakischen und wogulischen Renntierzucht. FUF 18 (1927): 115—144.
- FILIPPOVA, T. M., O nekotoryh tjurkskih elementah v leksike selkupskogo jazyka. In: Proischozdenie aborigenov Sibiri 2. 1973. 78—79.
- FILIPPOVA, T. M., O sootvetstvii značenija v nekotoryh sel'kupsko-tjurkskih slovarnyh obščenosťjah. In: Jazyki i toponimija. Tomsk 1976. 50—52.
- FOKOS DÁVID, Jövevényszó kutatások. NyK 55 (1953): 3—59.

- FOKOS-FUCHS, D. R., Aus dem Gebiete der Lehnbeziehungen. ALH 3 (1954): 211—287.
- FUTAKY, ISTVÁN, Tungusische Lehnwörter des Ostjakischen. Wiesbaden 1975.
- GOMBOCZ ZOLTÁN, Adalékok az obiugor nyelvek szókészletének eredetéhez. NyK 32 (1902): 192—215.
- HAJDÚ, PÉTER, Die ältesten Berührungen zwischen den samojedischen und den jenisseischen Völkern. AOH 3 (1953): 73—101.
- HAJDÚ, PÉTER, Prädikative Nominalflexion in den samojedischen Sprachen. ALH 25 (1975): 1—30.
- HAJDÚ, PÉTER: Samojedologische Schriften. (StUA 6.) Szeged 1975.
- HELIMSKIJ, E. A., Drevnejšie ugorsko-samodijskie jazykovye svjazi. Tartu 1979. 1—20. 1.
- HONTI LÁSZLÓ, Osztják — jurák lexikális kölcsönzések. NyK 80 (1978): 358—369.
- IL'INA, L. A., Ob upotreblenii zaimstvovannyh russkich sojuzov v sel'kupskom jazyke. In: Jazyki i toponimija. Tomsk 1976. 52—55.
- JANHUNEN, JUHA, Samoyed — Altaic Contacts. Present state of research. MSFOu. 158 (1977): 123—129.
- JOKI, AULIS, Indochinesische Lehnwörter im Samojedischen. FUF 29 (1946): 202—221.
- JOKI, AULIS J., Die Lehnwörter des Sajansamojedischen. MSFOu. 103 (1952).
- JOKI, AULIS, J., Die Tungusen und ihre Kontakte mit anderen Völkern. Studia Orientalia 47 (1977): 109—119.
- KÁLMÁN BÉLA, Russkie zaimstvovanija iz ob-ugorskih jazykov. ALH 1 (1952): 249—272.
- KÁLMÁN, BÉLA, Die russischen Lehnwörter im Wogulischen. Budapest 1961.
- KANNISTO, ARTTURI, Die tatarischen Lehnwörter im Wogulischen. FUF 17 (1925): 1—264.
- KATZ, HARTMUT, Generative Phonologie und phonologische Sprachbünde des Ostjakischen und Samojedischen. München 1975.
- KORENCHY, ÉVA, Iranische Lehnwörter in den obugrischen Sprachen. Budapest 1972.
- KUZ'MINA, A. I., Grammatika sel'kupskogo jazyka. Č. I. Novosibirsk 1974. 156—175.
- LEHTISALO, TOIVO VILHO, Juraksamojedisches Wörterbuch. Helsinki 1956.
- MÁRK, TAMÁS, Über die türkischen Lehnwörter im Sölkupischen. Néprajz és Nyelvtudomány (Szeged) 19—20 (1975—1976): 243—252.
- MENGES, KARL HEINRICH, The South-Siberian Turkic Languages III. Notes on the Samoyed Substratum. Central Asiatic Journal 2 (1956): 161—175.
- PAASONEN, HEIKKI, Über die türkischen Lehnwörter im Ostjakischen. FUF 1 (1902): 81—137.
- PANTELEVA, S. A., Neneckie zaimstvovanija v severnorusskich govorah. Učenie Zapiski Ural'skogo Gos. Univ.-ta 8. Ser.Fil. 8 (1969): 45—57.
- POPPE, NICHOLAS, Zur Frage nach den sprachlichen Berührungen der Jurak-Samojeden und den Tungusen. MSFOu. 150 (1973): 269—271.
- PUSZTAY, JÁNOS, Vlijanie russkogo jazyka na neneckij jazyk. Annales Univ. Budapestiensis, Sectio Linguistica 6 (1975): 85—92.
- RÉDEI KÁROLY, Jurákszamojéd jövevényszavak a zürjén nyelvben. NyK 64 (1962): 71—95.
- RÉDEI, KÁROLY, Juraksamojedische Lehnwörter in der syrjänischen Sprache. ALH 13 (1963): 275—310.
- RÉDEI, KÁROLY, Einige juraksamojedische Lehnwörter im Russischen. Studia Slavica 12 (1966): 359—360.
- RÉDEI, KÁROLY, Die syrjänischen Lehnwörter im Wogulischen. Budapest 1970.
- RÉDEI KÁROLY, Osztják jövevényszavak a szelkupban. NyK 74 (1972): 181—193.
- RÉDEI, KÁROLY, Beiträge zu den russischen Lehnwörter im Wogulischen. FUM 1 (1977): 149—151.
- RÓNA-TAS, ANDRÁS, On the Earliest Samoyed — Turkish Cortacts. CQIFU 3. Turku 1980. 377-385.
- SAUER, GERT, Zu den russischen Lehnwörtern im Ostjakischen. CTIFU 1. Tallinn, 1975. 677—668.
- SORVAČEVA, V. A., Neneckie i hantijskie zaimstvovanija v govore zaural'skih komi. Istoriko-Fil. Sbornik 6. Syktyvkar 1960. 171—177.
- STEINITZ, WOLFGANG, Zu den samojedischen Lehnwörtern im Ob-Ugrischen. UAJb 31 (1959): 426—453.
- STEINITZ, WOLFGANG, Ostjakische Lehnwörter im Russischen. Zeitschrift für Slawistik 5 (1960): 483—519.
- STEINITZ, WOLFGANG, Etymologische Beiträge III: Selkupische Lehnwörter im Ostjakischen. ALH 13 (1963): 213—223.
- SINOR, DENIS, Uralo-Tunguz Lexical Correspondences. In: LIGETI L. (szerk.): Researches in Altaic Languages. Budapest 1975. 245—65.

- TENIŠEV, E. R., O tjurkizmah v sel'kupskom jazyke. MSFOu 158 (1977): 235—239.
- TEREŠČENKO, N. M., O russkich vlijanijah na neneckij jazyk. UčZap. LGU 157. FakNarSev. 2. Leningrad 1953. 60—83.
- TEREŠČENKO, N. M., K voprosu o vzaimootnošenii samodijskich jazykov s jazykami drugih grupp. VoprJaz. 1957: 101—103.
- TEREŠČENKO, N. M., K voprosu o nenecko-hantijskich jazykovih svjazah. VoprJaz. 1959: 96—103.
- TEREŠČENKO, N. M., Vlijanie russkogo jazyka na jazyk nganasanov. VoprSovFUV 2/1. Petrozavodszk 1974. 99—102.
- TOIVONEN, Y. H.: Türkische Lehnwörter im Ostjakischen. JSFOu 52 (1944): 1—20.
- TOIVONEN, Y. H., Über die syrjänischen Lehnwörter im Ostjakischen. FUF 32 (1956): 1—169.
- VERBOV, G. D., Dialekt lesnyh nencev. Novosibirsk 1973. (SamSborn).
- WICHMAN, YRJÖ, Samojedisches Lehngut im Syrjänischen. FUF 2 (1902): 165—183.
- ŽEREBCOV, L. N., Etničeskie i kul'turno-istoričeskie svjazi komi s finno-ugrami i samodijcami. Syktyvkar 1974.

Language Contacts in North-West Siberia

by PÉTER HAJDÚ

Present paper deals with Sprachbund phenomena among NW Siberian languages. Examples showing an areal affinity covering the whole of that territory are pointed out in this report, the English original of which was delivered at a Symposium on „Cultural Contacts in the Arctic Area” (arranged by the Faculty of Arts on the occasion of the 500th anniversary of the Uppsala University, June 6—9. 1977). The entire text of this lecture will be published in English in the Acts of the Symposium (Fenno-Ugrica Suecana 2).